

**T
A
A
L
M
Y
S
T
E
R
I
E
S**

Raadselachtige feiten van
grote en kleine talen

ALLA PEETERS, PETRA SLEEMAN e.a.

INHOUD

INLEIDING 9

GEHEIME TAAL, VERBORGEN BOODSCHAP 13

Het mysterie van de runenstein van Rök 15

Martje Wijers

Druppels, krullen, kurkentrekkers en andere striptekens 22

Charles Forceville

Ontregeling en verwarring: vesches en rassoodoks 26

Mari Janssen & Alla Peeters

Crypto-Frans 31

Petra Sleeman

Het geheim van de Zweedse kok 36

Martje Wijers

Onverwachte verkeersborden 43

Charles Forceville

LIVE AND LET DIE 49

Wat was er in het begin? 51

Cindy van Boven

- Het mysterie van het ontstaan van gebarentalen 55
Anne Baker
- Hoeveel talen heb je nodig? 61
Arjen Versloot
- Glagolitsisch en Cyrillisch: waarheid en mythe 65
Alla Peeters & Mari Janssen
- De mythe over het Arabisch 71
Caroline Roset
- Exotisch om de hoek 75
Arjen Versloot
- De wet van de sterkste 79
Anne Baker
- TAAL ALS CODE EN CODE ALS TAAL 85
- Kun je onder een leef stenen? 87
Jan Don
- Gecodeerde plaatjes 90
Charles Forceville
- Bestaat er een universele gebarentaal? 95
Bepie van den Bogaerde
- Hoeveel woorden heeft het Nederlands? 99
Jan Don
- Klemtoon in het Nederlands: vrijheid, blijheid? 103
Petra Sleeman
- Ruik je de soep koken? 107
Wim Honselaar
- Gebarentaalverwerving is niet altijd vanzelfsprekend 111
Bepie van den Bogaerde

USUAL SUSPECTS 115

Kronkels van de Nederlandse spelling 117

Jan Don

Hoe lang is lang? 121

Petra Sleeman

'Het meisje die': eigenlijk best wel logisch 125

Thom Westveer

Het raadsel van het Duitse *gendern* 129

Hella Olbertz

De reizende is thuis 134

Thom Westveer

Complimenten: een addertje onder het gras 138

Ineke Vedder

Het kille U en het hartelijke Jij: geheimen van aanspreek-
vormen 143

Alla Peeters

HET MYSTERIE VAN KLEINE WOORDJES 149

De opkomst van de lullo 151

Camiel Hamans

Kan het nog korter? 157

Petra Sleeman

Wat is juist: werk ze, werkze of werkse? 162

Jan Don

Het woordje *er*: klein, maar niet fijn 166

Petra Sleeman

De lettergreep als spiegel 170

Camiel Hamans

Waar komt dat gekke woord 'fiets' vandaan? 175

Eric Metz

TAAL ALS SPIEGEL VAN DE WERKELIJKHEID 181

Waarom het noorden links ligt 183

Caroline Roset & Irene Zwiép

Zij die zich schaamden, zijn overleden 188

Mona Hegazy

Een en al verwarring: een etymologische wereldreis 192

Alla Peeters & Mari Janssen

Betekeningen zien en horen 196

Cindy van Boven

Show and tell: wat maakt filmtaal zo speciaal? 203

Ineke Vedder

Van voren naar achteren of van achteren naar voren? 209

Tanja Bouwman

Het mysterie van de kleur blauw 214

Alla Peeters

GERAADPLEEGDE LITERATUUR 219

Geheime taal,
verborgen
boodschap

Het mysterie van de runenstein van Rök

MARTJE WIJERS

Een nachtblauwe Volvo raast over de E4 halverwege Jönköping en Linköping in de Zweedse provincie Östergötland. Bij het dorpje Ödeshög is een Mac Donalds, waar de auto de snelweg afdraait, de parallelweg tussen Ödeshög en Mjöl op. Midden in het vlakke landschap duikt een dorpsupermarkt met een kitscherig café op. Niks duidt erop dat hier iets bijzonders te vinden is. Dan is er plots een bordje met de tekst: 'Rökstenen 800 m'. De route vervolgt over een nog kleiner weggetje met daarlangs typische rode Zweedse huizen, een oud schoolgebouw, een kerk. En voor die kerk, tussen twee kleine gebouwtjes, loopt een smal voetpaadje richting een piramidevormig afdak op kunstig bewerkte houten palen. Daaronder staat hij: de Röksteen, een hoge steen die bijna drie meter boven de grond uitsteekt. Henrik Williams parkeert zijn auto, knoopt zijn grijsgeruite colbert dicht en loopt recht op zijn doel af.

De 1200 jaar oude steen is aan alle kanten bedekt met runen, ongeveer 760 tekens in totaal. De professor wrijft met zijn hand over de koude steen, hij voelt de eeuwenoude tekens smeken onder zijn handpalm: 'Ontcijfer ons,' fluisteren ze.

Dertig jaar is hij nu runoloog, en dertig jaar lang heeft hij

deze steen vermeden. De runeninscriptie is te complex en te lang, een van de langste ter wereld. De raadselachtige tekst is geschreven in een vroeg Noords runenschrift, dat veel moeilijker te begrijpen is dan het latere runenschrift met puntjes. Dit oude schrift kende slechts zestien runen, terwijl er bijna twee keer zoveel taalklanken waren en dus werden dezelfde runen voor verschillende klanken gebruikt. Die runen konden in alle richtingen staan: zowel van rechts naar links als van links naar rechts, van onder naar boven en andersom. Bovendien werden alle woorden aan elkaar geschreven (zonder spaties) en als een woord eindigde met dezelfde rune als het volgende woord dan schreef men voor het gemak maar één teken. Sowieso werd hetzelfde runenteken nooit herhaald. Dat scheelde kostbare ruimte op de steen en zere vingers. (Moetjensvorstelendatwijtekstenogzozoudenoteren, datlestochnietechtleker.) 150 jaar hebben onderzoekers hun tanden op deze steen stukgebeten, vanaf het moment dat de steen uit de muren van de kerk van Rök was bevrijd en men ontdekte dat de steen ook aan de achterkant en de zijkanten van runen was voorzien.

Henrik aarzelt, maar weet dat hij eigenlijk geen keus heeft. De steen van Rök heeft hem geroepen. Een paar dagen eerder had Per Holmberg, een professor in de taalwetenschap in Göteborg hem opgebeld op zijn kantoor in Uppsala. Eerder was Henrik een van de redacteurs geweest van een artikel dat Holmberg had geschreven over de Röksteen. Nu was hij van plan verder te werken aan het ontcijferen van de boodschap met een team van wetenschappers en was hij nog op zoek naar een runoloog. De archeoloog Bo Gräslund was al aan boord. Was Henrik misschien geïnteresseerd in een samenwerking? Henrik had geantwoord dat hij altijd van plan was geweest om ver uit de buurt van de Röksteen te blijven. Hij had een paar dagen bedenktijd gevraagd. Nu vroeg hij zich af

of hij naar de steen was gekomen of de steen naar hem. Dit was een bijna onmogelijke, maar ook onvermijdelijke taak.

Daar stond Henrik dan, op een verlaten plek die vandaag de dag volkomen onbeduidend lijkt. Maar hij wist wel beter. De plaatsnaam Rök getuigt ervan dat de steen, die van ongeveer 800 na Christus stamt, toen al van betekenis was. Rök betekent namelijk stenen zuil. De plaats is dus vernoemd naar de steen en niet andersom. Ooit lag Rök aan een belangrijke transportroute: Eriksgatan (de Eriksstraat). Lang geleden moesten alle koningen die werden gekozen in de provincie Uppland deze weg langs andere provincies afleggen om goedgekeurd te worden als koning. Kwam er nu maar iemand langs die hem vertelde hoe hij aan deze klus moest beginnen. Eenmaal thuis in Uppsala stuurt Henrik een e-mail naar Per. 'Verdomme, ik doe het, Pelle,' schrijft hij, 'maar alleen als je Olof Sundqvist ook vraagt. Hij is religiewetenschapper gespecialiseerd in Oudscandinavische religie en mythologie.' 'Mooi, dan is het team rond, *The Gang of Four*,' antwoordt Per niet veel later, 'Olle en Bosse zijn ook aan boord.'

Henrik besluit te beginnen bij het begin, bij degene die de steen heeft gemaakt. Op de steen staat dat Varin de steen heeft neergezet om zijn 'tot dood gedoemde' zoon Vamod te gedenken. Andere standaardinterpretaties van de Röksteen hebben dat gewoon als 'dode zoon' genoteerd. Maar Williams voelt instinctief dat dat niet zomaar kan. Elk woord op een runensteen is belangrijk. Die woorden moesten namelijk in een steen gebeiteld worden, een ongelofelijk karwei waar je maanden over deed. Het was dus zaak je woorden zorgvuldig af te wegen. Deze vader, Varin, was vermoedelijk een zogenaamde thul, een soort religieus leider en historicus, die belangrijke dingen uit het verleden onthield en doorgaf. Zijn zoon Vamod zou zijn functie waarschijnlijk overnemen. Waarom zou hij tot de dood gedoemd zijn? Daar loopt Henrik al vast.